

Resultaten i sammanfattning

Andelen konsumenter av alkohol

Pojkarnas alkoholvanor var relativt oförändrade under början och mitten av 1970-talet, medan flickorna ökade sin konsumtion. Andelen alkoholkonsumenter minskade under större delen av 1980-talet. Från 1989 har andelarna varierat något, men könsskillnaderna har varit små. I årets studie var det ungefär 75% av eleverna som var alkoholkonsumenter (tabell 3).

Ser man till de olika alkoholdryckerna var för sig kan det nämnas att andelen konsumenter av öl klass II, starköl, blanddrycker, vin och sprit minskade mellan 2001 och 2002. Generellt gäller att det är fler pojkar än flickor som brukar dricka öl medan det omvända förhållandet gäller beträffande andelen vinkonsumenter. Det är således färre pojkar än flickor som dricker vin. Mellan 1995 och 1996 minskade andelen vinkonsumenter något bland flickorna men verkar nu ha stabiliserats runt 60%. Beträffande sprit har andelen konsumenter under lång tid varit i stort sett lika för bägge könen, men är i den senaste undersökningen något fler bland flickorna (63%) än bland pojkarna (59%). (Tabell 4)

På hösten 1996 introducerades så kallad *alkoläsk* i Sverige. Den blev mycket snabbt populär bland yngre tonåringar, främst bland flickorna. År 1997 infördes en fråga om konsumtion av alkoläsk i frågeformuläret. Resultatet visade att 54% av pojkarna och 58% av flickorna hade druckit alkoläsk under de senaste 12 månaderna. Majoriteten av dessa hade gjort detta mer än en gång. Sedermera har också *cider* (med en alkoholhalt motsvarande ungefär starköl) ökat i popularitet bland ungdomar. Detta har lett till att det från och med 1998 införts en ny fråga i formuläret, avseende så kallade *blanddrycker* (alkoläsk, cider, wine coolers etc). I den senaste undersökningen uppgav 66% av pojkarna och 71% av flickorna att de druckit blanddrycker. (Tabell 4)

Under 1990-talet har andelen elever som druckit alkohol under senaste veckan ökat bland såväl pojkarna som flickorna. År 2002 minskade dock andelen något och det var 33% av pojkarna och 31% av flickor som uppgav att de druckit senaste veckan (tabell 7).

Andelen som brukar dricka större mängder vid varje dryckestillfälle

Andelen elever som brukar dricka förhållandevis stora mängder öl, vin och sprit ökade i början av 1990-talet. Andelen som svarade att de brukade dricka 5 burkar *folköl* eller mer steg bland pojkarna från 21% 1989 till 31% 1995 och bland flickorna från 6 till 17%. Till år 2001 minskade andelen pojkar med en sådan konsumtion till 20% och ligger kvar på samma nivå i årets undersökning. Andelen flickor som dricker burkar *folköl* halverades mellan 1997 och 2000 från 16% till 8% och har sedan dess legat på den nivån. Motsvarande siffror för *starköl* har varit relativt oförändrade under 1990-talet och var i den senaste studien 16% för pojkarna och 4% för flickorna. (Tabellerna 8 och 9)

Beträffande *vin* minskade andelen som brukar dricka 60 cl eller mer vid varje dryckestillfälle bland pojkarna mellan 1991 (14%) och 2002 (6%). Däremot förekom en mindre ökning bland flickorna fram till 1997 (från 9% till 13%), varefter andelen åter minskade något och var år 2002 7%. Andelen pojkar som brukar dricka 37 cl *sprit* eller mer, var år 2002 24%, vilket är en minskning jämfört med tidigare år. Bland flickorna var det 17% som uppgav en sådan konsumtion vilket är ungefär samma nivå som tidigare år. (Tabellerna 10 och 12)

Andelen elever som svarade att de druckit "hembränt" under de senaste 12 månaderna ökade under perioden 1991-1995. Bland pojkarna steg andelen från 34 till 42% och bland flickorna från 29 till 43%. De senaste åren har emellertid motsvarande värden sjunkit och uppgick 2002 till 28% bland pojkarna och 31% bland flickorna. (Tabell 13)

Total årlig alkoholkonsumtion och berusning

Om man med ledning av elevernas uppgifter om frekvens och kvantitet för de enskilda alkoholdryckerna summerar alkoholkonsumtionen, går det att beräkna en ungefärlig årskonsumtion mätt i ren (100%) alkohol (se avsnittet *Definitioner av vissa begrepp*). Den totala årliga alkoholkonsumtionen var relativt oförändrad under perioden 1989-1997 för att sedan tillta. Mellan 1999 och 2000 skedde en relativt kraftig ökning, främst bland pojkarna vilken är svårt att tolka i dagsläget. År 2002 hade konsumtionen bland pojkarna åter minskat till ungefär samma nivå som 1999. Flickornas värden fortsatte att öka till och med 2001, men låg i den senaste undersökningen på oförändrad nivå. (Tabell 17)

Folkölets andel av den totala alkoholkonsumtionen ökade från 1989 till 1995, från 32% till 40% bland pojkarna och från 23% till 34% bland flickorna (tabell 16). Därefter har andelarna sjunkit och uppgick år 2000 till 21 respektive 13%. I den senaste studien var spritens andel högst bland såväl pojkarna som flickorna (35 respektive 48%) följt av starköl (29 respektive 19%).

Introduktionen av så kallade blanddrycker (se ovan) har troligen lett till en ökning av den totala årskonsumtionen. I 1997 års undersökning uppgav en tiondel av de elever som inte drack varken öl, vin eller sprit att de druckit s k alkoholisk under de senaste 12 månaderna. År 1998, när en frekvens-/kvantitetsfråga inkluderats, utgjorde blanddryckerna 11% av pojkarnas och 16% av flickornas totala konsumtion och blanddryckernas andel av konsumtionen har varit relativt oförändrad sedan dess. Räknat i dl ren alkohol ökade pojkarnas totala alkoholkonsumtion från 32 dl 1997 till 39 1998 och flickornas från 20 till 24 dl. De lägre värdena 1997 kan, främst för flickorna, förklaras av att det då inte frågades om blanddrycker i enkäten. (Tabell 17)

Drygt 30% av eleverna har aldrig varit berusade. Drygt en tredjedel uppger att de upplevde sin första berusning vid 13-14 års ålder, d v s någon gång i årskurs 7 eller 8. Det är mycket få elever som varit berusade före 13 års ålder, i synnerhet gäller detta flickorna. (Tabell 21)

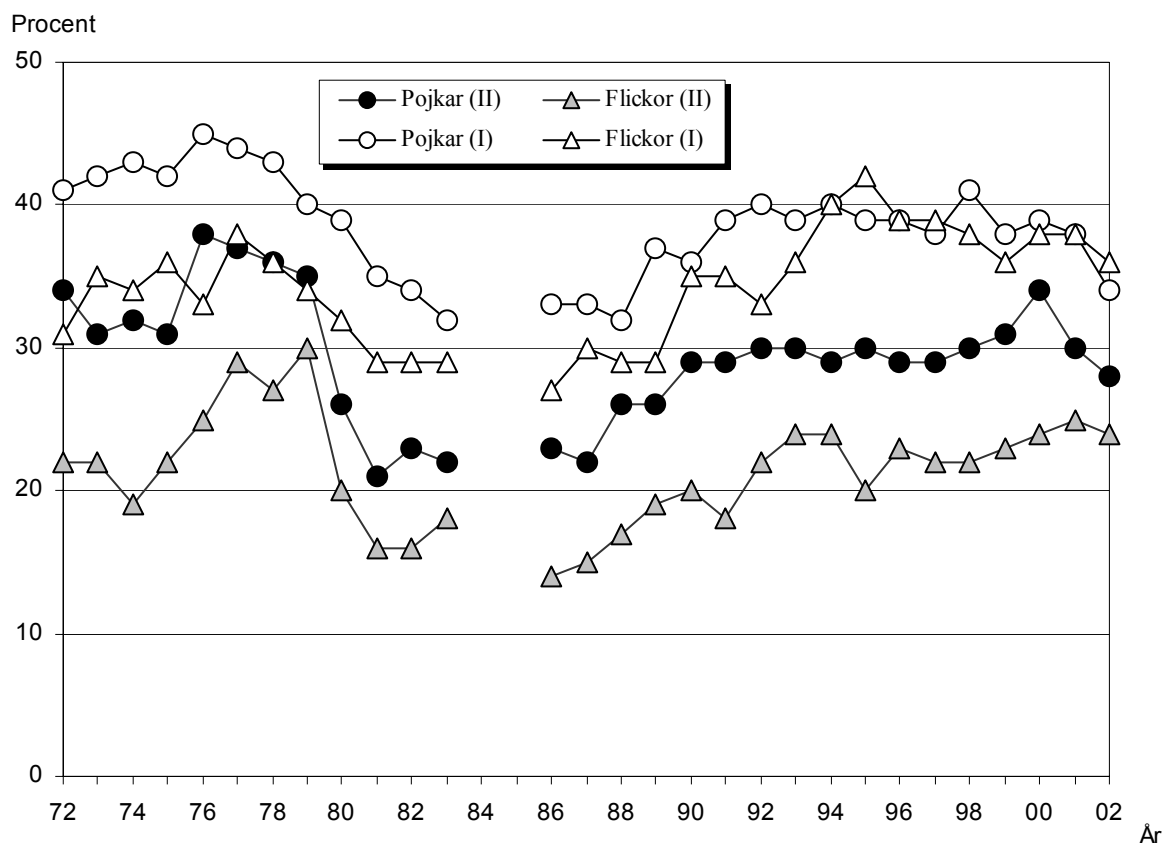

Diagram 1. (I) Andelen elever i årskurs 9 som känner sig berusade varje/nästan varje gång de dricker alkohol och (II) andelen elever som rapporterat att de intensivkonsumerar någon gång per månad eller oftare efter kön. 1972-2002. (Direkt jämförbara data saknas för 1984 och 1985.)

Vissa av eleverna i nian berusar sig förhållandevis ofta och de som svarat att de känner sig berusade "varje" eller "nästan varje gång" de dricker alkohol, ökade bland pojkarna i slutet av 1980-talet. Pojkarnas andel var därefter i stort sett oförändrad för att i 2002 års undersökning minska något. Flickorna ökade i början av 1990-talet, från 29% 1989 till 42% 1995 för att sedan minska något. År 2002 var värdena 34% bland pojkarna och 36% bland flickorna. (Diagram 1 och tabell 18)

I början av 1990-talet ökade andelen pojkar som uppgav att de intensivkonsumerar (se avsnittet *Definitioner av vissa begrepp*) någon gång i månaden eller oftare; från 26% 1989 till 30% 1993. Därefter har pojkarnas värden varit relativt oförändrade (28% 2002). Flickornas andelar ökade något i början av 1990-talet, men har därefter inte förändrats i någon större omfattning (24% 2002). (Diagram 1 och tabell 19)

Tobakskonsumtionen

Rökning var betydligt vanligare under början av 1970-talet än det är idag. Minskningen av rökningen under 1970-talet skedde parallellt dels med en tilltagande information om tobak och dels med en attitydförändring gentemot rökning i samhället som helhet. Det bör emellertid framhållas att rökfrågans formulering ändrades 1983, vilket medförde vissa förändringar i svarsfördelningarna. Under slutet av 1980-talet var andelen pojkar som röker i stort sett oförändrad fram till 1989 då en ökning inträffade från 17% 1988 till 23 1989. Hos flickorna ökade motsvarande värde från 24 till 30%.

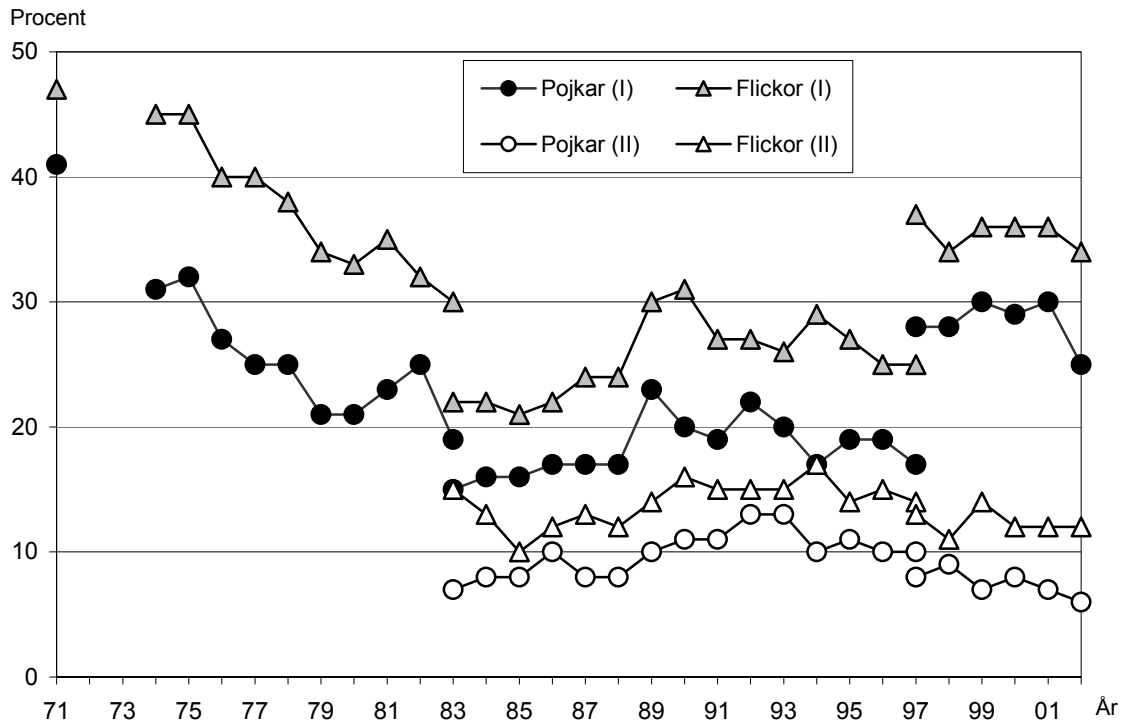

Diagram 2. (I) Andelen rökare och (II) andelen dagligrökare i årskurs 9 efter kön. 1971, 1974-1983, 1983-1997 samt 1997-2002. Data saknas för åren 1972-1973.

År 1997 genomfördes en revision av såväl rök- som snusfrågorna, varvid hälften av eleverna fick besvara ett formulär med de gamla och hälften ett med de nya frågeformuleringarna. Förändringen har medfört att med den nya frågeformuleringen är det fler fest- och veckoslutsrökare inkluderade bland rökarna. I diagram 2 redovisas andelen rökare med dubbla värden för såväl 1983 som 1997 års undersökningar. På så vis länkas undersökningarnas resultat samman så att utvecklingen kan följas. Som framgår av diagrammet är andelen rökare något lägre bland pojkarna 2002 än tidigare, men relativt oförändrad bland flickorna år 2002 (25 respektive 34%). (Diagram 2 och tabell 23 och 24)

För snusningen har den nya frågekonstruktionen medfört något högre värden när det gäller andelen snusare (21% av pojkarna jämfört med 17% enligt gamla versionen). Värdet år 2002 är något högre (25%). Bland flickorna är snusning fortfarande ovanligt, men ger med den nya frågan 3% 1997 (jämfört med 1% med den gamla frågekonstruktionen). Andelen snusare bland flickorna har ökat något de senaste åren och var år 2002 5%. (Tabellerna 27 och 28)

Ser man till den totala tobakskonsumtionen (rökning och/eller snusning) försvinner könskillnaden (tabell 30).

Narkotika

Andelen elever som någon gång använt narkotika minskade betydligt under 1970- och 1980-talen. När de årliga drogvaneeundersökningarna startade 1971 låg andelen som använt narkotika på

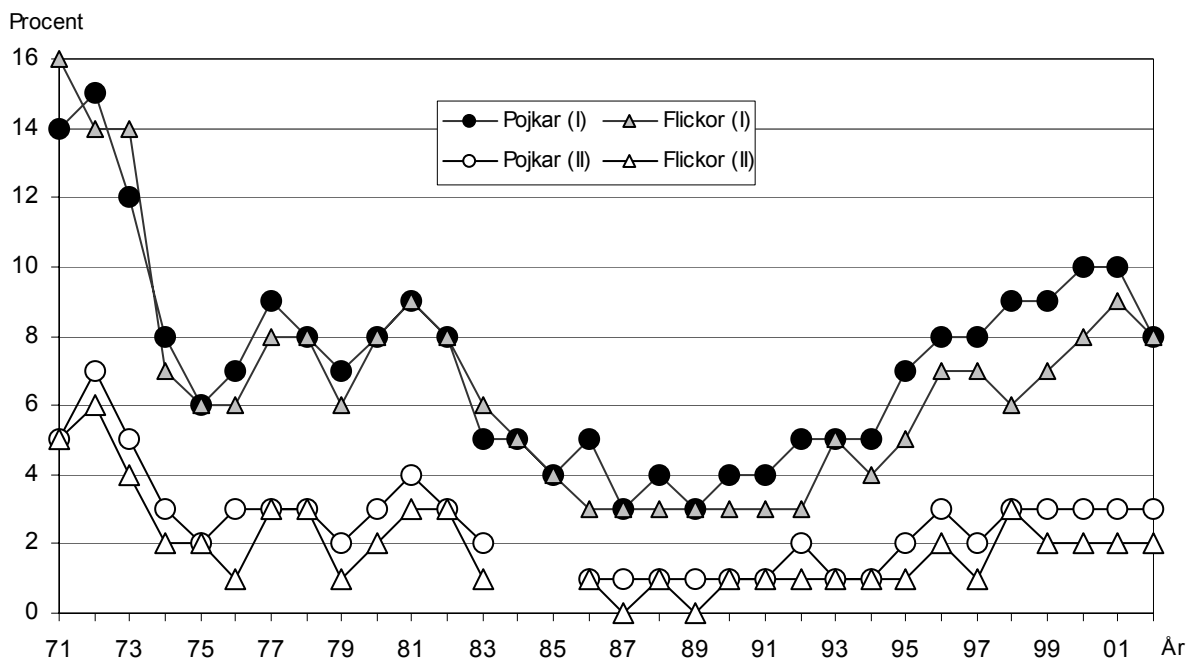

Diagram 3. Andelen elever som (I) någon gång använt narkotika samt (II) andelen elever som använt narkotika senaste månaden (uppgifter saknas för 1983-1985) efter kön. 1971-2002.

en relativt hög nivå (ca 15%). Därefter sjönk värdena under några år för att t ex vara 6% 1975. Efter en ökning på några procentenheter sjönk värdena åter i början på 1980-talet för att utgöra 4% 1985. Denna förhållandevis låga nivå behölls under hela 1980-talet för att sedan börja stiga några år in på 1990-talet. Därefter har andelen ökat gradvis årligen, först bland pojkarna och därefter bland flickorna. Ökningen från ett år till ett annat har inte varit stor, men sammantaget blir förändringen relativt betydande. År 2001 var det 10% av pojkarna och 9% bland flickorna som uppgav att de använt narkotika. I den senaste undersökningen var motsvarande värden 8% för både pojkar och flickor. (Diagram 3 och tabell 33)

Det är emellertid inte bara narkotikaerfarenheten som ökat under 1990-talet bland eleverna i årskurs 9. Bland dem som *själva aldrig använt narkotika* finns en ökad andel som säger sig haft lust att pröva och som menar att de haft möjlighet till det om de hade velat. (Tabellerna 42 och 43)

Sniffning

Sniffningsvanorna har följt en likartad utveckling som narkotikavanorna. Efter en kontinuerlig minskning under 1970-1980-talen av andelen som sniffat har dessa värden åter ökat. Mellan 1991 och 1995 steg andelen som sniffat från 6 till 12% bland pojkarna och från 4 till 7% bland flickorna. Värdena låg sedan kvar på den höga nivån under några år och var som högst 1999 då 13% av pojkarna och 10% av flickorna uppgav att de sniffat någon gång. Därefter har andelen varit lägre för att i den senaste undersökningen utgöra 9 respektive 7%. (Tabell 44 och 45)

Dopning

I 1993 års undersökning infördes några frågor om dopning efter larmrapporter om ökande användning av dopningsmedel bland ungdomar. År 1993 var det ca 2% bland pojkarna som någon gång använt anabola steroider eller tillväxthormon, medan det bland flickorna praktiskt taget inte var någon som uppgett detta. Dessa värden har varit relativt oförändrade under perioden och 2002 var det 1% av pojkarna som använt anabola steroider och 0% av flickorna. (Tabell 49)

Spel

De senaste åren har spel om pengar uppmärksammats allt mer. I samarbete med Folkhälsoinstitutet lades det därför in några frågor om spelande i 2000 års undersökning.

Undersökningen visar att det var betydligt vanligare att spela bland pojkarna jämfört med flickorna. År 2002 uppgav knappt hälften av pojkarna att de spelat för pengar de senaste 30 dagarna medan det bland flickorna endast var 27% (tabell 62). Det finns även betydande könsskillnader vad avser beloppen som läggs ner på spel. Bland pojkarna som spelat för pengar de senaste 30 dagarna uppgav 48% att de spelat för 50 kronor eller mindre de senaste 30 dagarna, motsvarande siffra för flickorna var 71%. Drygt 20% av pojkarna uppgav att de spelat för 100 kronor eller mer. Av flickorna var det endast 8% som spelat för den summan. (Tabell 63)

Även när det gäller val av spel finns det skillnader mellan pojkarna och flickorna. Bland de pojkar som spelat under de senaste 30 dagarna var kunskaps- och sportrelaterade spel som Stryktipset och Oddset vanligast. Därefter följde kortspel och trisslotter. De populäraste spelen bland flickorna var trisslotter, Bingolotto och kortspel. (Tabell 64)

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att alkoholvanorna bland eleverna i årskurs 9 präglats av en ökning av berusningskonsumtionen under första delen av 1990-talet, både bland pojkarna och flickorna. För andelen som svarat att de känner sig berusade "varje eller nästan varje gång" de dricker har könsskillnaden jämnats ut. Det är emellertid fortfarande en större andel av pojkarna än flickorna som uppger att de intensivkonsumerar någon gång i månaden eller oftare. Andelen som druckit hembränt under de senaste 12 månaderna uppvisade en ökning under första hälften 1990-talet för att sedan sjunka och därefter vara relativt oförändrad de senaste åren. Andelen elever som provat narkotika har ökat under en lång rad år och år 2001

var värdena som högst. År 2002 låg de dock någon procentenhet lägre (8% bland såväl pojkar som flickor). Sniffningen, som ökade under 1990-talet var oförändrad i årets undersökning. Andelen som röker har också varit relativt oförändrad i de senaste undersökningarna.